

УДК 338.24:338.439

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-270-3-123-127

ЛЕВИЦЬКА І. В., КЛИМЧУК А. О.

Вінницький національний аграрний університет

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Розглянуто ефективність діяльності закладів ресторанного господарства в Україні. Досліджено статистичні джерела інформації, з яких визначено, що забезпеченість населення закладами ресторанного господарства значно нижча за світову практику. Це пояснюється низьким рівнем життя, а також низькою платоспроможністю населення. Розглянуто, для порівняння, діяльність ресторанного господарства інших країн світу. Розраховано середньомісячні грошові витрати за основними статтями споживчих витрат домогосподарства. Визначено питому вагу товарообороту ресторанного господарства у валовому внутрішньому продукті України. Також визначено підприємства України за видами економічної діяльності, які одержали позитивний фінансовий результат за останні досліджувані роки. Розглянуто підприємства, які поділяють на мікропідприємства, малі підприємства, великі підприємства, середні підприємства. Зроблено висновок, що для виводу доходів ресторанного господарства з тіні потрібно змінювати систему оподаткування, яка була названа фактором підвищення ефективності ресторанного господарства в Україні.

Ключові слова: ресторанне господарство, заклади ресторанного господарства, послуги харчування, ефективність діяльності, соціальна ефективність, економічна ефективність, готельно-ресторанний бізнес.

LEVYTSKA I., KLYMCHUK A.

Vinnytsia National Agrarian University

EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF THE ACTIVITY OF THE RESTAURANT AGRICULTURE OF UKRAINE

The effectiveness of restaurant enterprises in Ukraine is considered. The statistical sources of information are analyzed, from which it is determined that the provision of the population by restaurants is significantly lower than world practice. This is due to low living standards, as well as low solvency of the population. Considered, for comparison, the activity of the restaurant industry of other countries of the world. Average monthly monetary expenditures for the main items of household consumption expenditure are calculated. The share of turnover of restaurant economy in the gross domestic product of Ukraine is determined. Also defined enterprises of Ukraine by types of economic activity, which have received a positive financial result for the last years studied. The enterprises, which are divided into microenterprises, small enterprises, large enterprises, and medium-sized enterprises, are considered. It is concluded that for the withdrawal of restaurant income from the shadow, it is necessary to change the taxation system, which was called the factor of increasing the efficiency of restaurant economy in Ukraine.

Key words: restaurant economy, restaurants, catering, efficiency, social efficiency, economic efficiency, hotel and restaurant business.

Постановка проблеми. Економічна криза, яка виникла у ресторанному господарстві України, проявляється у збитковій діяльності, а також зниженні показників забезпеченості населення послугами харчування та дозвілля, кількості найнятих на роботу працівників і величини надходжень до бюджету. Це все свідчить про те, що необхідно удосконалювати механізми підвищення соціально-економічної ефективності діяльності закладів ресторанного господарства на різних рівнях, а саме макро- і мезорівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ефективності діяльності закладів ресторанного господарства займаються багато сучасних науковців, а саме: О. Борисова, А. Мазаракі, М. Науменко, Г. П'ятницька, О. Бутенко, С. Ткачова, Т. Шгаль, Л. Іванова, О. Музика, О. Яшина, В. Кривошей, С. Тульчинська, О. Кравченко. Але регуляторні механізми забезпечення ефективності діяльності закладів ресторанного господарства на мікро- та мезорівнях, методи використання податкових механізмів для збільшення ефективності діяльності закладів ресторанного господарства залишаються розглянутими недостатньо, тому потребують доопрацювання.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Хоч і проблема ефективності діяльності підприємств ресторанного господарства є досить розвинутою, проте є наявність великої кількості не вирішених теоретичних питань, які пов'язані з розвитком ресторанного господарства України, а саме: визначити основні тенденції розвитку підприємств галузі, оцінити ефективність діяльності підприємств ресторанного господарства та запропонувати підходи щодо активізації впровадження нововведень на підприємствах.

Формування цілей статті. Провести оцінювання соціально-економічної ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях економічної системи.

Вклад основного матеріалу дослідження. Ефективність діяльності ресторанного господарства в країні має соціальну і економічну складові. Соціальна складова полягає у спроможності забезпечення ресторанним господарством якісного харчування та відпочинку населення (відновлення сил для продуктивної праці), створенні робочих місць (оплата праці та соціальний захист працюючих). Економічна складова – вклад у формування ВВП країни, величина податкових та інших зборів (відоподаткування прибутку, податку на доходи працівників, єдиного податку, єдиного соціального внеску, податку на додану вартість, сумарної

вартості ліцензій та зборів), що отримує держава від функціонування ресторанного господарства (РГ), середня рентабельність РГ країни.

З дослідження статистичних джерел інформації, було з'ясовано, що забезпеченість населення закладами РГ в 4–9 разів нижче за світову практику. Якщо в світовій практиці на один заклад РГ приходить 477 жителів, то в Україні на початок 2018 року – 2214,6 осіб на 1 заклад РГ. При цьому ситуація постійно погіршується. З 2004 по 2017 рр. кількість жителів на 1 заклад РГ збільшилась в 1,5 разів [1, с. 273]. Забезпеченість закладами РГ у сільській місцевості менше, ніж в міських поселеннях. Також спостерігається тенденція скорочення закладів РГ в структурі підприємств, що не відносяться до РГ, де харчувалося населення під час роботи чи здійснення покупок.

В структурі підприємств РГ за типами кількість їдалень та підприємств постачання їжі зменшилась на 43 % з 2004 до 2017 рр., та знизилась питома вага в загальній кількості підприємств РГ з 14,6 до 9,3 %. За той же період кількість кафе, що за ціновим рівнем доступні найбільшій кількості населення, зменшилась на 18 %. Це призвело до зменшення питомої ваги кафе в загальній кількості підприємств РГ з 59,9 до 54,9 %. В той же час збільшилась на 90 % кількість ресторанів. Їх питома вага в загальній кількості підприємств РГ збільшилась з 9,7 % в 2004 р. до 20,5 % в 2017 р [1, с. 278].

Послуги харчування набагато дорожчі в ресторанах, чим в інших типах закладів, тому ресторани не є закладами масового харчування населення. Для більшості населення відвідування кафе та ресторанів скоріше залишається екзотикою, яку більшість населення дозволяє собі 3–4 рази на рік. Вартість середнього чеку в кафе і ресторанах РГ разом з інфляцією постійно росте, в той час як купівельна спроможність більшості населення знижується.

Низька забезпеченість населення закладами РГ свідчить про низький рівень життя і низьку платоспроможність населення. Це дозволяє використовувати показник кількості мешканців на 1 заклад РГ як синтетичний показник рівня добробуту населення країни.

Дійсно, за статистичними даними [1, с. 153], в 2014 р. середня заробітна плата працівників в Україні була еквівалента 330 дол. США, у Великій Британії – 4198, в Італії – 3260, в Канаді – 4668, в Німеччині – 3917, в США – 4537. Тому щоденна чашка кави з круасаном вартістю 3–4 дол. США для українця буде складати 30 % щомісячного доходу, а для мешканців інших перелічених країн – 2–3 %. Приходиться констатувати, що ціни в українських закладах харчування не набагато відрізняються від цін в розвинувих країнах світу. Та наявність інфляційних тенденцій в Україні лише зменшує купівельну спроможність населення [2, с. 36]. Так, на 1 січня 2018 р. середнє домогосподарство на місяць витратило 3300,2 грн грошового доходу, з якого 47 % витратилося на споживання продуктів харчування та безалкогольних напоїв, 10,1 % – на комунальні платежі, 3,5 % – на охорону здоров'я, 2,1 % – на відпочинок і культуру, 1,4 % – на освіту, та 2,6 % – на ресторани та готелі (табл. 1). У міських поселеннях на ресторани та готелі домогосподарства витрачають 3,1 % середньомісячного доходу, а в сільській місцевості – лише 1,3 %. Зауважимо, що 3,1 % від середньомісячного доходу домогосподарства в 3550,2 грн – це 106,5 грн. При вартості середнього чеку в кафе – 100–150 грн, члени домогосподарства відвідують заклади РГ один раз на декілька місяців [3, с. 216].

Таблиця 1

**Структура середньомісячних грошових витрат
за основними статтями споживчих витрат домогосподарства на 1 січня 2018 р.**

Показник	Всі домогосподарства	У тому числі, які проживають	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Всього витрат, грн.	3300,2	3550,2	2736,0
В тому числі споживчі витрати, %:			
– продукти харчування та безалкогольні напої	47,0	48,1	43,3
– житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	10,1	10,6	8,6
– охорона здоров'я	3,5	3,3	4,1
– відпочинок і культура	2,1	2,4	1,2
– освіта	1,4	1,6	1,0
– ресторани та готелі	2,6	3,1	1,3

*укладено з використанням [1, с. 381]

Таким чином, соціальна функція харчування населення виконується закладами РГ України набагато гірше, ніж в інших країнах, та явно недостатньо. Положення з функцією харчування в системі РГ постійно погіршується, що відображає зниження соціальної складової ефективності РГ в Україні.

Ресторанна справа в світі є однією з найприбутковіших. За статистикою, середній обіг коштів, вкладених у ресторани, окупується у 5–6 разів швидше, ніж інвестиції, вкладені, наприклад, у магазин одягу. У країнах Західної Європи, США і Японії зафіксовано збільшення витрат клієнтів на проведення дозвілля саме в ресторанах [4]. Прибуток від інвестування в ресторанному господарстві складає близько 15–25 %.

Якщо сфера ресторанного господарства, незважаючи на кризу, заробляє більше коштів, на що вказують автори [2; 3], то РГ мало б приваблювати додаткові інвестиції, що створювало б умови для збільшення кількості закладів. Проте кількість підприємств і закладів РГ за цей період стійко скорочується,

що свідчить про кризове становище виду діяльності. З цього нами був зроблений висновок, що ріст товарообороту ресторанного господарства України відбувається під впливом інфляції, та не є показником зростання ефективності діяльності ресторанного господарства.

На жаль, товарооборот ресторанного господарства України складає незначну частку валового внутрішнього продукту України, хоча за останні 13 років зменшився з 5,07 до 3,04 % (табл. 2).

Таблиця 2

Питома вага товарообороту РГ у валовому внутрішньому продукті України (станом на 1 січня)

Рік	ВВП, млрд грн	Товарооборот РГ, млрд грн	Питома вага товарообороту РГ до ВВП, %
2006	1163,43	5,9	5,07
2007	1549,91	6,4	4,13
2008	2050,28	7,1	3,46
2009	1983,63	7,5	3,78
2010	2360,36	9,1	3,86
2011	2881,39	11,7	4,06
2012	3091,25	15,6	5,05
2013	3198,87	15,4	4,81
2014	3583,40	17,9	5,00
2015	4621,02	21,2	4,59
2016	5585,35	23,5	4,21
2017	7022,43	24,3	3,46
2018	8419,20	25,6	3,04

*укладено з використанням [3; 4]

Для порівняння, товарообіг ресторанної індустрії США (англ.: Restaurant Industry USA) в 2017 р. склав 659,31 млрд дол. США – довгий шлях від 42,8 млрд дол. США в 1970 р., та 307 млрд дол. США в 2007 р. [6, с. 98]. При рівні ВВП (англ.: GDP – Gross Domestic Product) 16799,7 млрд дол. США [7, с. 168], питома вага товарообігу РГ до ВВП США склала 3,9 %. Ресторанна індустрія США задовольняє будь-який споживчий попит за ціною, якістю їжі, змістом меню та ін. Діяльність ресторанного господарства США складається з закладів з повним замкненим комплексом послуг і закладів окремих видів обслуговування. В 2014 р. ресторани повного комплексу послуг (FSRs – full-serves restaurants), в тому числі мережеві, такі як Applebee's і Red Lobster, заробили 207 млрд дол. США товарообігу. Ресторани з обмеженим обслуговуванням (LSRs – Limited-service restaurants) заробили в даному році 195 млрд дол. США. Категорія LSRs включає добре відомі мережі ресторанів швидкого обслуговування Макдональдс (McDonalds) і Старбакс (Starbucks). Макдональдс – лідер серед мережевих ресторанів швидкого обслуговування, заробили в 2014 р. 35,86 млн дол. США. В ресторанній індустрії США (USA Restaurant Industry) в 2014 р. працювало 13,4 млн осіб. За рік було продано в середньому 194 блюда, придбаного в ресторані на одну особу, що говорить про дуже високий рівень охоплення мешканців системою харчування в закладах ресторанного господарства.

В США в 2014 р. нараховувалося 617505 закладів, в тому числі 236333 – заклади швидкого харчування, з них за системою франчайзингу працювало 152265 закладів. Кількість закладів РГ в США з 2012 р. збільшилась несуттєво – всього на 3,9 %, бо насиченість ринку ресторанних послуг дуже висока. Прибутковість будь-якого суб'єкту господарювання відображує економічну ефективність його діяльності. Так само ефективність діяльності РГ країни можна вимірювати сукупним прибутком і рентабельністю.

Ресторанна господарство України офіційно є збитковою, бо підприємств (закладів), що отримують прибуток менше, ніж тих, що отримують збиток. Враховуючи тенденцію до постійного зниження кількості закладів РГ в Україні, можна стверджувати, що прибутковість цієї діяльності не приваблює інвесторів, та кількість закладів РГ, що закриваються, більше тих, що створюються. Проте відомо, що підприємці в ресторанному бізнесі часто занижують товарообіг закладів, завищують витрати, виплачують частину заробітної плати без оформлення, щоб максимально скоротити прибуток до оподаткування, зменшити податок на додану вартість, скоротити нарахування на оплату праці найманих працівників, отримати можливість перейти на спрощену систему оподаткування. Цьому сприяє специфіка ресторанного господарства, яка ускладнює контроль товарообігу і витрат суб'єкта господарювання. Тому можна констатувати, що ресторанне господарство України не є суттєвим платником податків, та невагомо наповнює бюджет країни.

За прогнозами в 2018 р. очікувалося отримати зростання товарообігу до 680 млрд дол. США. Біля 600 тис. закладів РГ в США надають робочі місця приблизно 13 млн працівників.

В готельно-ресторанному бізнесі фінансувати 25 % бізнесу за рахунок довгострокових кредитів банків стає нормою. Поточні зобов'язання в структурі балансу збільшились з 22,5 % в 2002 р. до 36,2 % в 2015 р. Фінансування 30 % бізнесу за рахунок поточних зобов'язань також становиться нормою. Поточні зобов'язання в готельно-ресторанному бізнесі зазвичай фінансують не тільки оборотні активи, але і частину необоротних активів. В результаті підприємства тимчасового розміщення і організації харчування можна вважати нестійкими, неліквідними і неплатоспроможними, вразливими до банкрутства і рейдерського захвату, що є специфічною особливістю ведення бізнесу в даній сфері економічної діяльності.

Не всі підприємства тимчасового розміщення і організації харчування, що отримали прибуток в дослідженні роки були платниками податку на прибуток, бо більшість з них є малими підприємствами та працюють на спрощеній системі оподаткування. Це ще раз підтверджує висновок, що готельно-ресторанний

бізнес не відіграє суттєвої ролі в процесі формування доходів України. Дані по підприємствам України за видами економічної діяльності, які одержали позитивний фінансовий результат на 1 січня 2010–2018 рр., млн грн наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

**Підприємства України за видами економічної діяльності,
які одержали позитивний фінансовий результат (станом на 1 січня, млн грн)**

Рік	Всі підприємства України за всіма видами економічної діяльності		Тимчасове розміщення й організація харчування		
	Відсоток до загальної кількості підприємств	Позитивний фінансовий результат до оподаткування	Відсоток до загальної кількості підприємств	Позитивний фінансовий результат до оподаткування	
				млн грн	Відсоток до позитивного фінансового результату всіх підприємств України
2010	65,8	89165,1	62,8	307,4	0,34
2011	66,5	110648,6	64,2	321,2	0,29
2012	67,5	182994,4	66,0	514,8	0,28
2013	62,8	193669,1	61,9	504,0	0,26
2014	60,1	144059,2	59,8	482,2	0,33
2015	59,0	212008,6	57,3	619,8	0,29
2016	65,1	272726,2	60,3	806,1	0,3
2017	64,5	277938,5	58,9	835,9	0,3
2018	65,9	234492,2	59,7	781,9	0,33

*укладено з використанням [5, с. 68; 6, с. 64]

Тимчасовим розміщенням та організацією харчування займаються суб'єкти господарювання, до яких відносять підприємства – юридичні особи, та фізичні особи-підприємці (ФОП). Як зазначається в Статистичному збірнику України, «Підприємства – юридичні особи (далі підприємства) – це самостійний об'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами. Згідно Господарського кодексу України, підприємства поділяють на мікропідприємства, малі підприємства, великі підприємства, середні підприємства:

– мікропідприємства – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– малі підприємства – суб'єкти господарювання будь-якої організаційної форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– великі підприємства – суб'єкти господарювання будь-якої організаційної форми і форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– середні підприємства – інші суб'єкти господарювання» [8, с. 75].

В сфері тимчасового розміщення та організації харчування сформувалася тенденція скорочення кількості суб'єктів господарювання з 50 до 44,1 тис. од. Проте, збільшується питома вага цих суб'єктів з 2,3 до 2,7 % в загальній кількості суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності. Це говорить про повільне збільшення вагомості тимчасового розміщення й організації харчування в економіці України.

Фізичні особи підприємці представляють до 80 % всіх суб'єктів господарювання як в сфері тимчасового розміщення й організації харчування, так і в усіх видах економічної діяльності. В сфері надання послуг з тимчасового розміщення й організації харчування 50 % зайнятих представлено фізичними особами підприємцями, та 50 % працюють на підприємствах. Зайняті у сфері тимчасового розміщення й організації харчування складають 2,6 % зайнятих країни.

Фізичні особи підприємці у сфері послуг з тимчасового розміщення й організації харчування виробляють 1/3 реалізованої продукції даного виду діяльності.

Підприємства, що надають послуги з тимчасового розміщення й організації харчування на 55 % представлені середніми підприємствами, на 31 % – малими підприємствами, на 9 % – мікропідприємствами. Даний вид діяльності в загальному обсязі реалізованої продукції за всіма видами діяльності в Україні продає всього 0,5 % товарів і послуг, що свідчить про дуже низьку економічну ефективність даного виду діяльності для країни. Проте, соціальна ефективність сфери послуг відображується кількістю зайнятих і найнятих. Суб'єкти господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування забезпечували в 2012 р. зайнятість 256,9 тис. особам, з яких 50,4 % працювали на підприємствах і 49,6 % – у закладах фізичних осіб-підприємців. Тенденція збільшення питомої ваги кількості зайнятих у закладах фізичних осіб-підприємців в

порівнянні с зайнятими на підприємствах у сфері тимчасового розміщення і організації харчування свідчить про укрупнення закладів, що створюють фізичні особи-підприємці.

В готельно-ресторанному бізнесі 48 % працівників не мають повної чи неповної вищої освіти [6, с. 103], 13,2 % працівників отримують пенсію, в тому числі – 67,1 % за віком, 27,9 % – за інвалідністю [9, с. 35]. В даній сфері діяльності задіяне 47 % молоді віком від 15–35 років [8, с. 76]. В 2012 р. лише 0,7 % працівників від облікової кількості штатних працівників навчалися новим професіям, і лише 1,1 % – підвищили кваліфікацію [10, с. 540]. Суб'єкти господарювання готельно-ресторанного бізнесу не витрачають кошти на навчання і підвищення кваліфікації кадрів. Прийнято відразу брати на роботу фахівців необхідної спеціальності і кваліфікації. В діяльності готелів і ресторанів найвища плінність кадрів, та кожного року вона все більше зростає, кількість працівників, що вибули, постійно збільшується.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило припущення, що заклади ресторанного господарства концентруються в центральних частинах міст, рекреаційних зонах, біля транспортних вузлів як частини загальної інфраструктури населених пунктів. Проте, скупчення в місцях підвищеного попиту закладів ресторанного господарства часто веде до переоцінки своїх можливостей по наданню послуг і встановлення на них зайво високих цін, відкриття зайвої кількості закладів, що не відповідає потребам окремих територій і наявній інфраструктурі.

Високий рівень забезпеченості закладами РГ не означає їх високу продуктивність. Для цього необхідна наявність попиту на існуючі посадкові місця. Забезпеченість жителів закладами РГ не завжди прямо пропорційно впливає на продуктивність цих закладів, та на ефективність ресторанного господарства країни в цілому.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України. – Київ : ТОВ «Август Трейд», 2018. – 534 с.
2. Пятницька Г. Інноваційний потенціал розвитку підприємств ресторанного господарства в Україні / Г. Пятницька, О. Григоренко, В. Найдюк // Товари і ринки : Міжнародний науково-практичний журнал. – Київ : КНТЕУ, 2014. – № 2 (16). – С. 29–44.
3. Статистичний щорічник України за 2016 рік / Державна служба статистики України. – Київ : ТОВ «Август Трейд», 2017. – 552 с.
4. Статистичний бюлетень «Мережа роздрібної торгівлі та ресторанного господарства підприємств на 1 січня 2018 р.» : – Державна служба статистики України, 2019.
5. Роздрібна торгівля України у 2017 році: стат. зб. – Київ : Держкомстат України, 2017. – 214 с.
6. Мережа роздрібної торгівлі та ресторанного господарства підприємств на 1 січня 2016 року: стат. бюл. – Київ : Держстат України, 2017. – 123 с.
7. Кравченко О.М. Удосконалення системи оподаткування ресторанного господарства України [Електронний ресурс] / О. М. Кравченко // Глобальні та національні проблеми економіки (Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського). – Миколаїв : МНУ, 2015. – Вип. 5. – С. 165–170.
8. Бутенко О.П. Аналіз ринку ресторанного господарства України та перспективи його розвитку / О. П. Бутенко, І. В. Дядюшкіна // Економічний простір. – 2013. – № 74. – С. 73–81.
9. Кравченко О. М. Система макроекономічних показників ефективності ресторанного господарства / О. М. Кравченко // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. – Одеса : ОНУ, 2015. – Т. 20. – Вип. 2/1. – С. 31–36.
10. Кривошеї В. В. Особливості формування показника ефективності діяльності підприємства ресторанного господарства / В. В. Кривошеї // Торгівля і ринок: темат. зб. наук. пр. / ДонНУЕТ. – Донецьк, 2015. – Вип. 32, т. 1. – С. 540.

References

1. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2017 rik / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – K.: TOV «Avhust Treid», 2018. – 534 s.
2. Piatnytska H. Innovatsiyni potentsial rozvytku pidpriemstv restorannoho hospodarstva v Ukraini / Halyna Piatnytska, Oleh Hryhorenko, Vitalii Naidiuk // Tovary i rynky : Mizhnarodnyi naukovo-praktychnyi zhurnal. – K.: KNTEU, 2014. – № 2 (16). – S. 29 – 44.
3. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2016 rik / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – K.: TOV «Avhust Treid», 2017. – 552 s.
4. Statystychnyi biuletyn «Merezha rozdribnoi torhivli ta restorannoho hospodarstva pidpriemstv na 1 sichnia 201 r.» : – Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2019.
5. Rozdribna torhivlia Ukrainy u 2017 rotsi: stat. zb. – K.: Derzhkomstat Ukrainy, 2017. – 214 s.
6. Merezha rozdribnoi torhivli ta restorannoho hospodarstva pidpriemstv na 1 sichnia 2016 roku: stat. biul. – K.: Derzhstat Ukrainy, 2017. – 123 s.
7. Kravchenko O.M. Udoshkonalennia systemy opodatkuvannia restorannoho hospodarstva Ukrainy [Elektronnyi resurs] / O.M. Kravchenko // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky (Mykolaivskiy natsionalnyi universytet im. V.O. Sukhomlynskoh). – Mykolaiv: MNU, 2015. – Vyp. 5. – S. 165 – 170.
8. Butenko O.P. Analiz rynku restorannoho hospodarstva Ukrainy ta perspektyvy yoho rozvytku / O.P. Butenko, I.V. Diadiushkina // Ekonomichnyi prostir. – 2013. – № 74. – S. 73 – 81.
9. Kravchenko O.M. Systema makroekonomichnykh pokaznykiv efektyvnosti restorannoho hospodarstva / O.M. Kravchenko // Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I.I. Mechnikova. – O.: ONU, 2015. – T. 20. – Vyp. 2/1. – S. 31 – 36.
10. Kryvoshei V.V. Osoblyvosti formuvannia pokaznyka efektyvnosti diialnosti pidpriemstva restorannoho hospodarstva / V.V. Kryvoshei // Torhivlia i rynek: temat. zb. nauk. pr. / DonNUET. – Donetsk, 2015. – Vyp. 32, t. 1. – S. 540.

Рецензія/Peer review : 10.05.2019

Надрукована/Printed : 07.06.2019
Рецензент: д. е. н., проф. Нижник В. М.